

Taalkunde

GEEFT GLANS AAN JE LESSEN NEDERLANDS

Waarom hebben wij mensen taal en dieren niet? Wat kunnen we allemaal doen met taal, behalve opstellen schrijven? Hoe leren we eigenlijk een taal? Allemaal vragen die iedereen boeiend vindt, want kennis over taal is kennis over onszelf en over de wereld om ons heen. Waarom leren we op school wel hoe ons lichaam werkt, hoe de natuur werkt en de politiek, maar bijna niets over taal?

Mathilde Jansen

Het vak Nederlands draait meer en meer om taalvaardigheid: spreken, luisteren, lezen en schrijven. Stuk voor stuk nuttige vaardigheden, maar leerlingen zullen zich niet altijd even gemotiveerd op hun zoveelste opstel storten. Verschillende taalkundigen hebben hier in het (recente) verleden al kritiek op geleverd, omdat daardoor te weinig aandacht wordt besteed aan de kenniscomponent.

De nadruk ligt nu op het aanleren van conventies: hoe hoort het? Leerlingen worden echter pas enthousiast als ze waarom-vragen mogen stellen, en daar leent de taalkunde zich uitstekend voor: *Waarom is het zo moeilijk om een robot taal te leren? Waarom praat je anders met je ouders dan met je vrienden? Waarom slikken we vaak bepaalde klanken in, zoals de d in 'Nederlands'?*

Allemaal leuk en aardig, hoor ik u denken, maar de verplichte leerstof slokt al mijn lessen op. Dat klopt uiteraard, maar met een beetje creativiteit sla je twee vliegen in één klap. Begrijpend lezen krijgt bijvoorbeeld een extra dimensie als leerlingen een tekst lezen over een taalkundig onderwerp: de manier waarop politici kiezers manipuleren door hun

taalgebruik, of de manier waarop dieren communiceren. Vervolgens kun je daar een kort lesje taalkunde aan koppelen, waarin je leerlingen kennis laat maken met het begrip *framing*, of je een documentaire laat zien over chimpansees die gebarentaal leren. Of laat leerlingen een spreekbeurt houden over een willekeurig taalkundig onderwerp. Daarmee oefenen ze hun spreekvaardigheid, en tegelijkertijd steekt de hele klas wat op over taal.

Voor onderwerpen verwijs ik door naar de website van de taalcanon (www.taalcanon.nl). *De taalcanon* is in 2012 in boekvorm en als website verschenen. Op de website zijn inmiddels meer dan 50 taalkundige onderwerpen te vinden, gepresenteerd in aantrekkelijke artikelen. Die zijn geschreven door taalkundigen verbonden aan verschillende Nederlandse (en enkele Vlaamse) universiteiten, en toegankelijk gemaakt voor de hogere graden van het secundair onderwijs. Van 2012 tot 2015 hebben we met een team van leraren uit het voortgezet onderwijs lesmateriaal gemaakt bij de onderwerpen uit de taalcanon, dat terug te vinden is op www.taalcanon.nl/onderwijs. Bij elke lesbrief staat het onderwijsniveau en een schatting van de lesduur vermeld. Op de

pagina hiernaast geven we een voorbeeld van een dergelijke lesuitwerking.

Tot slot kan ook een lesje spelling een stuk inspirerender worden, als je er vragen aan koppelt als: *Waarom hebben we spellingregels? Wie maakt onze spellingregels? Waar zijn die regels op gebaseerd? Je kunt ook inspiratie vinden in het artikel *Is spelling taal?* in *De taalcanon*, waarin Anneke Neijt (Radboud Universiteit Nijmegen) een aantal interessante onderzoeken naar spelling opnoemt. Wist u bijvoorbeeld dat spelling ons denken beïnvloedt? Bij het Nederlandse woord *aardbeienjam*, met tussen-n, stellen we ons meer aardbeien voor dan bij het Engelse woord *strawberry jam*, zo blijkt uit promotieonderzoek van Arina Banga (2013).*

In de bijdrage *Wat is de zin van schoolgrammatica?* geeft Peter-Arno Coppen, verbonden aan dezelfde universiteit, een nieuwe visie op grammaticaonderwijs. Hij pleit ervoor minder nadruk te leggen op 'hoe het hoort', maar meer op 'hoe het zit'. Je kunt je bijvoorbeeld afvragen waarom we in het Nederlands niet kunnen zeggen: *Het boek hebben gelezen hun*. Dat voorbeeld laat zien dat we be-

Over de auteur

MATHILDE JANSEN

werkt als wetenschapsjournalist en redacteur voor onder andere Kennislink en het Meertens Instituut. Ze was deeltijds taalkunde-docent aan de lerarenopleiding Nederlands van de Hogeschool Utrecht en deed de eindredactie van *De taalcanon*.

paalde grammaticaregels in ons hoofd hebben zitten, en daar onmogelijk van af kunnen wijken. *Hun hebben het boek*

gelezen daarentegen, waarbij de nadruk ligt op het subject, kunnen mensen wel degelijk zeggen, zo laat Jan Stroop zien

in zijn artikel *Is hun hebben zeggen echt zo dom?* Dat het niet altijd zo *hoort*, dat is weer een ander verhaal.

Meer lezen?

- C.J.W. Zwart, 2014: *Wet en gewoonte in de taal*. Oratie uitgesproken op 28-10-2014 aan de Rijksuniversiteit Groningen.
- M. Boogaard en M. Jansen (red), 2012: *Alles wat je altijd al had willen weten over taal*. *De taalcanon*. Meulenhoff, Amsterdam. Website: www.taalcanon.nl
- J. Stroop, 2014: *Die taal, die weet wat*. Over wat kan en niet kan in het Nederlands. Athenaeum, Amsterdam. Website: www.janstroop.nl
- Over het promotieonderzoek van Arina Banga (Radboud Universiteit Nijmegen): <http://www.kennislink.nl/publicaties/ieder-zijn-eigen-taalbril>

Lestip: Brieven schrijven, stijl herkennen

BIJ HET TAALCANONARTIKEL: KAN DE TAALKUNDE MISDADEN OPLOSSEN?

<http://www.taalcanon.nl/vragen/kan-de-taalkunde-misdaden-oplossen/>

NIVEAU

4e, 5e, 6e jaar secundair onderwijs / Havo of VWO 4 en hoger

TIJD

1 les van 90 minuten

DOELEN

Leerlingen kunnen brieven schrijven. Leerlingen kunnen brieven analyseren in termen van woordkeuze, woordcombinatie en structuur van uitingen.

OPDRACHT

Herken de dader aan zijn schrijfstijl. Taalgebruikers verschillen in de woorden en woordcombinaties die zij kiezen en in de structuur van hun uitingen.

CASUS

Jullie wiskundeleraar is ontvoerd. De ontvoerder heeft een losgeldbrief achtergelaten. Wie is de ontvoerder? Kun je hem/haar vinden aan de hand van zijn/haar schrijfstijl?

STAPPEN

1. Schrijf (op de computer) een brief van 150 woorden. Vermeld in de brief dat je de docent ontvoerd hebt, hoeveel losgeld er betaald moet worden en wáár dat betaald moet worden. Print je brief uit.
2. Alle losgeldbrieven worden in een doos gedaan en de docent pakt er blindelings één brief uit. Dit is de brief van de ontvoerder. Van deze brief worden 8 kopieën gemaakt.
3. Schrijf (op de computer) een brief van 200 woorden. Noteer in de brief dat jij de ontvoerder niet bent. Geef hiervoor minstens drie argumenten. Print je brief uit.

4. Lees het artikel *Kan de taalkunde misdaden oplossen?* van Ton Broeders.
5. Vorm met vier leerlingen een groep. Jullie krijgen willekeurig vier brieven te lezen die geschreven zijn bij stap 3 én de losgeldbrief van de ontvoerder. Welke brief komt het meest overeen met de losgeldbrief? Geef argumenten voor jullie mening. Gebruik de informatie uit het artikel van Ton Broeders.
6. De brieven die gekozen zijn bij stap 5 worden gekopieerd en uitgedeeld aan de groepen. Bekijk opnieuw welke brief het meest overeenkomt met de losgeldbrief. Geef argumenten.
7. Presenteer per groep wie volgens jullie de ontvoerder is en waarom jullie dat denken.
8. Tot slot: De 'ontvoerder' maakt zich bekend. Wie is/zijn de winnaar(s)? *Deze lesbrief is gemaakt door: © Astrid Wijnands, naar een idee van Peter-Arno Coppen (gepresenteerd tijdens HSN 2013) © Taalcanon*